

de Ethischen, rthianen, ook in het C.N.V. net het oog onderzoek der het grootste P. GROEN.

de plaatselijke niet geheel blgt (De Ref.,

erger bij het iftuurlijke lel- jaar geleden

het Jubileum- naasten zin vel niet voor- ongeveer 1/3 ppen en daar- bij nog volgen. and met deze Rijk aan een idealisme, dat d". G.

IJDGENOOT

kje. Over ons van-beteekenis moole beurt: schap in onze ap... eminent #, ook in haar opt altijd naar Kierkegaard? eemde grillige geen objectief f van het gri- reekt de dame lftig, die een teur, die haar ik: en dit ten er vertelt, en vallen — ze ornamenteel uit zarre filosofie

aer. it je dus niet ten. Ik bedoel als voor haar, it dat betreft, er door vrou- er echt manne- eeuw — dat threven wordt, nog leefde — i bij juffrouw ten dan Ma- ndaag hebben juffrouw Bre- asceet te zijn, in geen jaren nódde meneer- rve-luitenant, rijd. Maar re- n, en ze réke- ggen, dat een oventien, juf- nalistenkostje

r aan te den- nis, maar die vege, als lezer schuw wil len nemen. Lees serende schrij- zoo lastig als de Bremertjes tijn werkelijke s-journalisten. n kamer, een . Ze tooveren n tot resérve- een jan-klaas- juffr. Bremer t het zelf niet

Ik je tien jaar lefje begon — . Toen wou ik naal socialisti- er zender in acht persónen ard, de regee- Adolf, Her- cumenten, de je de zátén — de boeken ogereglement, in geloof van zakk meestal Mussert geeft hil van refor- artensen laten

aar je zeggen e gezicht van e haar elgene) t het niet — ust. Wie niet ar kwam, die Maar de Mar-

tensens — die liepen gemoedelijk bij haar binnen — zijn allemaal broad minded. Het goeie mensch heeft Martensen alleen maar op de koffie gehad. En hij haar, Ze las: nóch hem, noch Kierkegaard. Had ze dát gedaan, had ze dus 'n beetje verstand gehad (want Martensen's Dogmatiek was pas verschenen, en van Kierkegaard lag boek nummer zoóveel klaar voor de pers), wel, dan zou haar één ding zijn opgevallen: Kierkegaard kwam niet op haar persconferentie-onder-vier-oogen praten over zijn persgeschillen met Martensen, maar hij schreef publiek des te meer over Martensen's standpunt en leer en grondslag. Die eer moet ik, Adolphus, hoewel geen klerkegaardschattengaarder, hem geven. Maar Martensen zweeg in zijn boeken, ook in die versche Dogmatiek, Kierkegaard in alle talen dood. Daar klaagt Kierkegaard over; en nu je 't zoo leest, zie je 't zelf. Maar tegen juffrouw Bremer zat Martensen wél — zonder aan drukinkt zijn eigen vingers vuil te maken — voorzichtig te praten over den persoon van Kierkegaard. Juffrouw Bremer bracht dat wel verder. Haar vingers werden wel vuil van de drukinkt — maar toen zat ze weer in Zweden. Haar boekje kwam later wel in Denemarken.

Martensen kreeg over zijn nieuwe Dogmatiek een nog al polemische recensie van magister P. M. Stilling. 't Was in die dagen van juffrouw Bremer. De deftige theoloog was er niet best over te spreken. Hij beklagde zich over magister Stilling. Die pakte zoo'n teer boek „met ongewassen handen" aan, vond Z. Eerw. Hij kon op zoó iets natuurlijk niet ingaan — beneden zijn stand. Kierkegaard hoort er van en schrijft erover, in diezelfde dagboek-periode, waarin hij 't óók over dien asceet en dien reserve-luitenant heeft. „Ongewassen handen"? valt hij uit. Is dat voor een christen een reden om niet op de zakk in te gaan? Lady Macbeth — zegt hij — (die dame uit Shakespeare's drama), wel, die kon haar handen wassen van den morgen tot den avond. Ze kon een oceaan ervoor gebruiken om de handen schoon te krijgen. Maar ze werden toch niet rein, net zoo min als die van Pilatus: er zat bloed aan.

Amice, ik verdenk Kierkegaard er van, dat hij pas in Martensen's Dogmatiek gebladerd had. Soms lezen de menschen éven 't slot van 'n dikke turf. In elk geval is 't casueel: Martensen's eigen Dogmatiek — pas verschenen voor juffrouw Bremer's reisje naar Denemarken — geeft, zoo tegen 't slot, § 286, een verhandeling over de hel. De hel, wel, die zit vaak binnen in 'n mensch, zegt hij. Kijk eens naar Lady Macbeth, zegt hij: die gaat 's nachts nog het bed uit, om-haar-handen-te-wassen — — — die bloedvlekken moeten weg, dat bloed, dat bloed, hoor ze zuchten, als onder een centenaarslast — — — is dat nu niet de gapende hel? Zoo vraagt Martensen. Van vuile handen gesproken, zegt Kierkegaard. Ook toen kwamen diepe spieten in de zielen bloot te liggen. Maar de één spijde in het openbaar. De ander zat bij juffrouw Bremer..... Stilling had voor den gekrenkten bisschop-professor Martensen te vuile handen. Problém, wég ... En juffrouw Bremer, klaar. Klaar, de couple. Ze had Denemarken „gedaan". Sightseeing. Mijn reis naar Denemarken!

Amice, tante Frederika leeft nog. Pas op voor het gladde serpent. Laat je niet voorlichten over de personen van 't conflict van 1850 (critiek Stilling-Kierkegaard op Martensen) of van 1850 (critiek synodalen op vrijgemaakten EN OMGEKEERD). Maar lees ajsjeblift de STUKKEN. En toets de ARGUMENTEN. En laat Bremer en Bremen zwammen.

Wel, een hartelijken groet dan weer eens na 10 jaar, en tot den volgende keer. Je vriend en oudere tijdgenoot:

ADOLPHUS VENATOR.

GRONINGER Brieven

Amice frater,

Het was in Augustus van dit jaar, dat allerwege in de pers Nietzsche's sterfdag, voor vijftig jaar, werd herdacht.

Het valt den belijder van den Christus zeker moeilijk Nietzsche's werken te lezen, werken zoo vol van godslastering en uitingen van wilden haat tegen den Christus der Schriften. Het is ook beter dit ná te laten, wien het niet wordt opgelegd.

Dit laatste kan zoo zijn. Want wij moeten de tekenen der tijden verstaan, en willen wij zulks, dan kunnen wij aan Nietzsche en de herdenking van zijn vreeselijk werk niet voorbijgaan.

Het is dan goed voor ons op deze herdenking te letten, waarom ik er ook iets van zeggen wil.

Ik zei: het is dan goed..... Dit om tweeërlei reden.

Vooreerst om deze, door den bekenden wijsgeer Beerling geformuleerd in zijn jongste geschrift: „Het wankele Westen. Nietzsche en de critiek op de Europeesche cultuur."

Beerling begint zijn studie aldus: „Vijftig jaar na zijn dood is Nietzsche levender dan ooit. De rumes van het tegenwoordige Europa hebben zijn denkbeelden niet begraven — de Europeesche catastrofe was er één van. Hij heeft haar zien aankomen met een mengeling van diepe ontzetting en profetisch ongeduld. Richter en voltrekker tegelijk van het noodlot van den modernen geest."

De negentiende eeuw, niet ten onrechte door Friedell een goddelooze eeuw genoemd, heeft de fundamente van het Europeesche leven ijverig zien ondergraven. Wat verdwijnen moest was het Woord van onzen God. En, Nietzsche lezend, is het alsof wij voortdurend den schaterlach van den satan hooren, die zich van te voren verheugt over den val van het Christelijk Europa, dat al zijn rijke goederen door het geloof in den Christus der Schriften ontving, en daar-

door ook kon worden, wat iemand eens dus zei: het kleine Europa beheerscht de wereld.

Eenmaal het Woord Gods verworpen hebbend, moest de gang van het leven dus zijn, als Nietzsche het uitdrukte: naar het nihilisme. Hij zelf noemde zich de uiterste nihilist, geroepen om den aangevangen ondermijningsarbeid te voltooien; hij had daartoe naar hij gevoelde, de opdracht ontvangen. Zelfs mijn naam bewijst het, zoo oordeelde hij. Want luidde die in het Poolsch niet: Nietsche — nihilist?

Mogen wij nu niet concluderen, dat Nietzsche tegenover het door hem belachen humanisme en socialisme, dat een betere wereld dacht te bouwen — van die „ware wereld" moest Nietzsche noch filosofisch noch werkelijk maar niets hebben — gelijk heeft gehad?

Ook anderen hebben dezen gang gezien. Ik noem nu alleen maar Groen van Prinsterer. Maar die leed er onder, Nietzsche verheugde zich er in.

En is het nu niet goed, dat wij thans op dezen gang van het leven nauwkeurig letten, opdat wij niet als zoovele christenen verstrikt raken in de lichtzinnigheid onzer moderne humanisten en socialisten, die meenen met hun leeg gepraat de wereld te kunnen behoeden voor den val, dien Nietzsche hard maar juist profeteerde? Daar is een tweede reden, waarom wij op zijn arbeid mogen letten. Velen, die mee ijverig bezig zijn de fundamente van het leven te ondergraven spreken met eenigen afschuw van Nietzsches vreeselijke taal. En ons wordt thans, ook van antirevolutionaire zijde, waar men zweept met een „raad van Europa", een van de dwaallichten van dezen dag, voorgehouden, dat wij niet maar alleen Nederlanders, doch Europeanen moeten zijn. De Europeesche gedachte, de Europeesche cultuur en de Europeesche eenheid moeten ons bezielen. Was niet, zoo zegt men dan, het Christendom de bron der gedachte, der cultuur, der eenheid?

En vinden wij in het humanisme van dezen dag niet nog de christelijke elementen, die ons voor den val kunnen behoeden en het ergste nihilisme kunnen voorkomen?

Hier denkt men onwillekeurig aan de scherts van den „Lüstigen Person" uit het „Vorspiel auf den Theater" voor Goethe's Faust:

In bunten Bildern, wenig Klarheit,

Viel Irrthum, und ein Fünkchen Wahrheit.

Da Costa teekende die „Europeesche gedachte" Forscher als hij zong: een locomotief van waarheid voor een langen trein van dwaling.

Dit is het gevaarlijkste wat het leven kan treffen. Het is thans nog veel erger, nu de afwijking van de Schrift en het loochenen aller heilsfeiten tot ons komt in het gewaad van gehoorzame aanvaarding der Schrift.

Dat helpt het nihilisme nog meer.

Nu kunnen wij veel kwaads van Nietzsche zeggen, maar wij mogen niet vergeten, dat hij feitelijk, ook in zijn loochening der waarheid, niets nieuws bracht; maar weinig anders deed dan in den goddeloosten vorm uitdrukken wat hij van de deftige vrome theologen in Duitschland, die niets anders deden dan de Schrift ondermijnen, had geleerd.

Alard Pierson zegt van de Duitse Schrifteritici — in zijn „Oudere Tijdgenooten" — dat in Da Costa's verzen de Straussen, de Bauers en Bruno Bauers over het toneel rukken als een bende hemelbestormers met grimmige aangezichten. Maar deze voorstelling noemt hij misplaatst. De Duitse critici zijn, volgens Pierson, geweldige jagers voor het aangezicht des Heeren. „Menschen van zelfs kinderlijke vroomheid". Bauer, de geduchte Tübingen, is begraven in den naam van de Heilige Drieëenheid. Strauss heb ik bij de geopende groeven zien bidden voor den „geliefden broeder, dien God uit de aardse droefenis tot zich genomen had."

Pierson vergelijkt de schrifteritici bij de Gothische bouwkunst in het laatst der middeleeuwen, die inderdaad een soort weddenschap was: wie in de meest duizelingwekkende hoogten en met de grootste ledige tusschenruimte bouwen zou. „Al de fantasie, al de hartstocht, al de behoefte aan het avontuurlijke van de duitse geleerden steekt in hunne critiek. Het zijn vaak kunsten op het slappe koord."

Maar zoek niet naar booze bedoelingen; zij weten van den prins geen kwaad. Gun hun, gelijk zij een dichter zijn droom gunt, hun critische gissingen en combinatiën, hunne eenige weelde in de kleine stad, die zij gemeenlijk bewonen, in hun eentonig leven, zonder andere versnapering dan des avonds, in een lokaal dat veel, maar nooit een armstoel heeft gezien, een zwijgend glas bier."

En dan: misvorm hen niet tot het grillig gevolg van het Beest uit de Openbaring.

Dit „zwijgend glas bier" heeft Nietzsche blijkbaar ook, als Pierson, gezien. In zijn „Wille zur Macht" (89) zegt hij: wat heeft de Duitse geest van het Christendom gemaakt? Blijve ik maar bij het protestantisme staan: „wie viel Bier ist wieder in der protestantische Christlichkeit?"

Hij gewaagt van een homoeopatisch protestantisme en zegt dan, dat niemand er op let, dat er ergens „ein Geist auf diesem Gewässer schwebt."

Het is stellig hier, dat de litterator Rispens, van wiens gevaarlijke werk ik onlangs met U sprak, een werk thans in de Christelijke pers van harte als prin-

cipieel juist zelfs aanbevolen, den titel haalde: de Geest over de wateren.

En wij behoeven niet te twijfelen van welken „geest" hier sprake is. De booze geest.

Het is ook de geest der Europeesche cultuur van de vorige en van deze eeuw. Het is de geest, die Busken Huet, na een lofrede op het Christendom, deed zeggen: „dit geloof is niet langer het geloof dezer eeuw. Christus heeft opgehouden de hemelsche Orfeus te zijn door zijn snarenspeel de dierlijke hartstochten der menschen bedwingend. Er is geen Goede Herder meer, die zijn verdoolde schapen zoekt. De pelikaan, hare jongen drenkend met haar hartebloed, telt niet mede onder de zinnebeelden eener liefde, even innig als onbegrensd. De Schepper is een schepsel geworden — en welk een schepsel!"

Dit alles nu was de vrucht van het werk der vrome, gemoedelijke bierdrinkende ondermijners van de Schrift in hun booze critiek. Hoeveel kwaad heeft zij hier niet gewrocht, welk een schrikkelijke verleiding ging daarvan uit!

Men gevoelt het, als men ziet, welk een gedurige worsteling een man als Is. van Dijk had te voeren tegen deze critiek, die hij niet durfde af te wijzen, en die hij gedeeltelijk bijviel, omdat hij toch het heil in Christus wilde behouden.

Bekend is ook, hoe een vrome christin een brief vol angst schreef aan Da Costa, waarin zij vroeg: wat wordt er van de Schrift?

De dichter antwoordde: daar zal de Heere onze God wel voor zorgen.

Zoo was het ook. Maar deze critiek kent haar duizenden verslagenen. En Nietzsche, zoon van vrome piëtistische ouders, was daar één van.

Beerling merkt op: hij hoonde het Christendom, maar van Jezus zeide hij geen kwaad. Hij ontzag Hem. Dit is niet juist.

Want het is geen ontzien van onzen Heiland en Heere, als men Hem durft te teekenen als een soort onschuldigen prediker der weerloosheid, zooals een Tolstoi Hem ook zag.

Nietzsche zegt: ik vind het niet goed in dien Jezus van Nazareth of in zijn apostel Paulus, dat zij den kleinen luiden de verbeelding hebben bijgebracht, alsof hun bescheiden deugden zooveel zouden beteekenen. Wij hebben dat, zoo vervolgt hij, duur moeten betalen, want daardoor kwamen de hooge kwaliteiten van den mensch — zoo ongeveer als wij die in Napoleon en in Hitler hebben gezien — in het gedrang.

Nietzsche kon geen enkele dwaasheid omtrent den Christus zeggen en omtrent het Christendom, die hij niet op de universiteiten in zijn vaderland, in „beschaaften vorm" had kunnen leeren.

Hij trok alleen de verstrekkende conclusies, waarvoor de vrome theologen terugschrikten; er allicht niet ook aan dachten.

Hij zag, wat er uit komen moest. Het nihilisme. Wij nemen God, dus zei hij, het roer uit handen. Wij gaan zelf aan het roer staan. En dan blijft er niets over van al datgene wat Europa uit het Christelijk geloof ooit mocht toekomen: geen religie, geen moraal, geen deugd, geen gezag, geen recht, geen liefde en ontferming, geen wet of gebod. Niets, niets; alles nihilisme — en Nietzsche verheugde zich daarin met een satanische vreugde.

Hij trok de lijn, die anderen ter helfte hadden gevolgd, met onverbiddelijke logica door. En dat is de Europeesche geest. Zoo werd wezenlijk de „Europeaan".

Wijzigingen Handboek 1950

Blz. 18 DEPUTATEN CLASSIS WARFFUM. Adresvoerende kerk: Roodeschool. Vaststelling collecterooster: Winsum-Obergum. Kerkvisitatie (Oostelijk deel): di D. v. Houdt en J. v. d. Wielen; sec. ds W. Boessenkool. Vacaturebeurten: sec. ds W. Boessenkool. Regeling examina: di D. v. Houdt en J. v. d. Wielen. Opleiding: sec. ds P. Veldstra. Art. 11 K.O.: ds D. v. Houdt (hulpbehoevende kerken in het Noorden) Postrek. 344834; ds W. Boessenkool (hulpbehoevende kerken in de klas-sis), Postrek. 539313; H. Pilon. Uithuizermeeden. Sec. E. Kamminga, Uithuizermeeden. Art. 49 K.O.: ds F. Boonstra, sec. ds J. H. v. d. Hoeven. Zending: ds W. Boessenkool, sec. ds D. v. Houdt. Examinatoren O.T.: ds P. Veldstra. N.T.: ds J. v. d. Wielen. Symboliek: ds B. v. Riet. Kerkrecht: ds J. H. v. d. Hoeven. Classicaal Lectorfonds is vervallen.

Blz. 37 DEPUTATEN CLASSIS ENSCHEDE. Quaestor: br W. K. Pieffers, Haerstraat 6, Oldenzaal, Grono. 172323. Tel. No. K 5410-921. Secundus: br D. J. Hans, Ketwikstraat 10, Oldenzaal. Kerkvisitatoren: primi: ds A. Veldman (sec. ds F. F. Pels); ds H. Vogel (sec. ds G. van Dooren); ds I. de Wolff (sec. ds J. W. Smitt). Examinatoren: preekbeoordeling: di Meulink, Smitt en De Wolff; exegese O.T.: ds I. de Wolff; exegese N.T.: ds G. van Dooren; dogmatiek: ds H. Meulink (sec. ds A. Veldman); kerkrecht: ds H. Vogel; inhoud Hellige Schrift: ds J. W. Smitt; symboliek: ds F. F. Pels; kerkgeschiedenis: ds I. de Wolff; ethiek: ds A. Veldman. Deputaat opstelling collecterooster: ds J. W. Smitt.

Blz. 77 's-GRAVENHAGE-SCHIEVENINGEN. Adres diaconie: G. Vrolijk, Marcellastraat 19.